
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 1, 2010 (год. XIX), ISSN 0861 7902

Георги Н. НИКОЛОВ

БЪЛГАРСКИ АВТОРИ В РУМЪНИЯ – КРАТЪК ОБЗОР

Im Abriss „Die bulgarischen Schriftsteller in Rumänien“ werden das Schicksal und das Schaffen in Rumänien lebender bulgarischer Schriftsteller behandelt. Unsere Nach-barn im Norden haben ihnen ihre Aufmerksamkeit bezeugt. Sie bemühen sich, ihnen gute Arbeitsbedingungen zu verschaffen und schätzen ihr Werk. Die bulgari-schen Schriftsteller haben ihre Heimat nicht vergessen, doch sie haben sich in Rumä-nien eingelebt und sind würdige Bürger ihrer zweiten Heimat geworden. Heute noch haben die Schriftsteller aus Bessarabien zwei Heimaten, zwei Literaturen, denen der tolerante Leser, der die Kunst über alles schätzt, gleiches Gewicht beimisst.

Две десетилетия вече пътят за изучаване на биографиите и литературното наследство на наши писатели по света е свободен по отношение на географската посока и периодите от време. Много нови имена стигнаха до читателската публика, която има нужда да познава и задграничното българско творчество. Но не ще е пресилено да твърдим, че интересът поставя акценти главно върху съвременните писатели. Дали, защото създаденото от тях е по-близко и актуално, дали, защото изучаването им е по-достъпно: причините могат да бъдат разни. Фактът обаче си е факт. И в този ред на мисли трябва да припомним, че литературната продукция на тези автори трябва да се корени някъде. Трябва да има своя предистория. Своя литературна история в диаспората, върху която да изгражда, насища с нови, съвременни естетически ценности и да приобщава българската литература от старата родина към света. Както и светът да намира свои пълноценни писмовни теми в България.

Затова се опитваме да възраждаме полуизтрити имена... до 50-те години на миналия век. А те, знайно е, често са много близо до нас.

Например в съседна Румъния. Ако разгърнем книгата на Стилиян Чилингиров “Какво е дал българинът на другите народи”, ще си припомним Петър Д. Протич с “Poesii”, издадена в през 1875 г.:

От тях няколко къса в български превод ни предаде талантливо нашият поет Теодор Траянов. Иречек намира новогръцките стихотворения на Протича, писани през студентските му години в Атина (1843–1844), за по-хубави. Псевдонимът му бил Първанов...

И се пренася в съвремието си, за да ни запознае с Панайот Станчов-Черна. Днес Станчов-Черна, макар с голямо закъснение, стана достояние на читателите у нас и като поет, и като българин, за каквото винаги сам се е определял. Но никога не е бил забравян от добронамерените изследователи на родния му добруджански дунавски край. Съвсем независимо от Чилингиров през 40-те години на миналия век Христо Капитанов издава брошурата “Панайот Станчев-Черна. Един българин – румънски поет”, където също ни припомня Антон Пан. Пак той във вестник “Добруджански глас” печата “П. Станчйов-Черна – плод на българския дух”, приблизително по същото време. При все че правописните варианти на фамилното име, с което е представян, са различни, националната принадлежност на Черна не е поставяна под съмнение в нито една от публикациите. Нещо повече – отдава му се дължимото признание за съпричастност към болките на отделния, на малкия човек, без значение на какъв език говори той.

От студията на Христо Капитанов в сп. “Факла” от 30 март 1913 г. узнаваме:

[...] неговият български произход не го възпря да разбира и да възпява болките и мъките на румънския народ. Той страстно обичаше онеправдания и обременен с грижи селянин, обичаше го с една братска обич и очакваше по-добри времена за тоя свой събрат. П. Черна беше между малцината поети, които смело изразиха желанията, надеждите, болките и недоволството на множеството, от чудовищността на днешния ред на нещата.

Приживе, за своите малко повече от три десетилетия (26 август 1881 – 26 март 1913), Панайот Станчов издава сбирката “Поезии” (1910)¹, една поема и 24 стихотворения в различни периодични издания. И е литературно-исторически факт, че най-авторитетните литературни списания тогава – “Конворбири литераре”, “Нямул Ромънск литерар”,

¹ Първото издание съдържа 37 стихотворения, а второто (от 1914 г.) е допълнено с още 14 нови стихотворения.

“Флакара”, “Съмънъторул”, “Ръсъритул”, “Лучяфърул” и т.н., го сравняват с Михай Еминеску и с Октавиан Гога. Отбелязват последователната му социална ангажираност и гражданска патетика, близки до философията на Лев Толстой, както и отличното владееене на румънски, макар до седемгодишната си възраст поетът въобще да не е владееел този език. Сам Черна в свое писмо до Хория Петра-Петреску си спомня:

Много страдах в живота. Мизерията беше впила ноктите си в моята младост и ме принуди десеторно да платя, с свежестта на моя дух. Не можеш си представи каква жадност за работа се криеше в моето тяло. Да не бях страдал толкова, друг човек бих бил днес. Баща ми умря без да съм го видял някога, майка ми – горката – беше бедна. Можеш ли да си представиш живот в разгара на зимата, без огън, с едва притварящи се врати, с прозорци с книга облепени. От желязо да бих бил и пак би проникнал студа до костите ми. О, какви горчиви нощи и дни!?

За откровената мизерия на автора споделя и д-р Иван Пенаков в своето изследване “Панайот Станчев-Черна. Един българин – голям ромънски поет” (1933) /4/ Той обаче не пропуска друг немаловажен факт в живота му: честото пренебрегване на неговите поетически достойнства поради българската му принадлежност, от която не желаете да се откаже. И достойнството, с което я декларира във време, когато политическата конюнктура не поощрява подобен патриотизъм. Пак в тази книжица д-р Пенаков предлага преводи на част от творбите на Черна. Наистина, те са грапави и се нуждаят от допълнителен литературен поглед, но като фактология са актуални за периода, в който българската публика ги опознава:

*О Боже! Ако скиптърът ти ще трябва да смрази
В днешните форми земния живот,
Остани по-добре в света на неосъществения блян!
Какво добро носиш ти на злочестото мнозинство,
Когато го браниш от надвесени над него народи,
Но дома му остават джелати, с вид на братя...?
Ти пристигаши много рано. Човекът е още слаб и зъл,
Недостоеен за твоя рай...*

Българската литературна щафета, когато Станчев е вече спомен, поемат редица нови, млади имена. Сред по-известните, като не претендираме за всеобхватност, са: Киро Нанов със сборниците с разкази “По пътя на пророците” (1916), “Старите грехове” и “Окоето на дявола”; Сто-

ян Тудор с романа “Хотел Мегдан”; Йоан Сулаков с новелата “Възраждане” (1931), романите “Студентът от Буджак” (1940) и “Бележките на един гладен човек” (1938), както и лириците Мария Радианов, Никифор Крайник, Ана Булгаре (Людмила Шишковски), Васил Агура, Люба Димитриу, Н. Креведя, Йон Добри, Владимир Каварнали. Тези имена са индикатори на интересен и привличащ вниманието процес – творческо интегриране на български бесарабски автори в румънската литература.

В няколко книжки на списанието Буджакул, което е вече в втората си годишнина, намираме стихове от г.г. Теодор Ненчев, Якоб Славов, Ник. Греков и от г-ците Екатерина Каварнали и Елена Дичева. Там срещаме и работи в проза, подписани от Ив. И. Сулаков, от Мария Радианова и от няколко други имена, които могат да бъдат и на наши сънародници. Това литературно списание има за директор Драгомир Петреску, а за редактори – Теодор Ненчев и Якоб Славов... Друго едно списание, издавано в същия град, Дженерация Ноуа – Ново поколение – се редактира от Любомир Узунов, а между сътрудниците само на една книжка срещаме имената на няколко наши сънародници: Т. Ненчев, И. Иванов, Яков (вероятно Якоб – б.а.), Ал. Банев, Васил Агура, Л. Узунов, Екатерина Каварнали, а и други няколко имена не е изключено да бъдат също така на българи... В списанието Паджини Бесарабене – Бесарабски страници, – издавано в Кишинев, както и издаваното пак там списание Вияца Бесарабий – живота на Бесарабия, – намираме също така някои от споменатите по-горе имена на българи, както и някои нови. (Пенаков 1937: 56)

Част от тях намират място и по страниците на нашата периодика. Творческото им развитие е проследено под формата на портрети, в които могат да се открият сравнения с водещите представители на западно-европейската литература: “Към тях ще прибавим и името на нашия млад, симпатичен бесарабски съотечественик Владимир Каварнали – нежен и самобитен талант, който бавно, но сигурно се налага в най-новата румънска поезия, особено след издаването през 1934 год. на неговите “Стихове”, получили първата литературна награда, за същата година, на румънската “Кралска фондация”, отбелязва вестник “Добруджански глас”. По това време Каварнали, вече завършил филологическото си образование в Букурещ между 1928–1931, сътрудничи със стихове, есета и статии в посочената бесарабска периодика, а още в списанията “Фризе”, “Лимба ромъна”, “Кручиада ромънизмулуи” и други. В лириката

му критиците откриват сърдечност, простота и искреност. “В повечето се говори за цветя, градини, птички, угари и трева. Каварнали е почти чужд на социални настроения и мотиви...”

Красотите, сега на българската природа, открива при посещението си в старата родина Йоан Сулаков пред вестник “Слово” през 1937 г.:

Аз познавам България. Бях в 1928 г. Чух как пей морето в Варна, как елхите охлаждават софийския край, видях вашите гори, долини, вашия чудесен Пловдив... Родих се в Болград на 10 август (н.с.) 1908 год. Баща ми умря, когато бях на три месеца, а майка ми, когато бях на 17 години. Бях беден цял живот и трудно живеех. Обичам да съм свободен като облаците и желая да стана голям писател... затова работя през всичкото време. Познавам румънските големи писатели. Панаит Истрати ми бе добър приятел”. /8/ И още, и още, и още... Впрочем поредната от имена се повтаря в избледнелите редове на други изследователи, а може, пак там и да се допълва. Вестник “Светоглас” от януари 1939 г. възражда разказвача Йоан Кирчев, писателя и литературен идеолог Игорий Иванов, създател на списанието “Ново поколение”. Пак там – в статията “Българи-бесарабци в съвременната ромънска литература” – авторът Д. Н. Минчев от Кюстенджа, добавя авторът на художествени скици Ал. Банев, поетите Кирил Куцаров – Алдеа, Никола Греков, Николай Николаев, Тодор Домусчиев, известен повече с псевдоним Алфред Тибереану и младата тогава Елена Дичева. Отново срещаме името на Люба Димитриева – Димитриу, съпроводено с топлота и мъка за краткото ѝ земно пребиваване в 1901 – 1930 г.: “Тя започва да пише през 1920... От скромност не е публикувала нищо през живота си. След смъртта ѝ, излиза сборника “Криний Бесарабией”, съдържащ 61 отбрани нейни стихове, издаден от общинското управление на гр. Кишинев. За нея, видният ромънски учен проф. Н. Йорга, посвещава специална статия в том III на книгата си “Хора от миналото”.

Но с тези случайни редове, с бегло шрихираны имена на творци, заглавия, години и биографични данни нямаме за цел да изчерпим темата за българското присъствие в литературата на Румъния до 40-те години на XX в. Задачата ни бе да намекнем за многообразието на книжовното наследство в част от нашата диаспора. Забелязано и ценено още в зараждането си от водещи умове на съответната държава – например от Михалаки Драгомиреску, Богдан-Дуйка, Йон Жиоржиу, Теодор Скарлат, Николае Йорга и прочие още литературни критици и изследователи от същия етап.

Това отношение към българите автори е пример за подражание и днес. Още повече, че в историческите и политическите разделения имаме основание да предполагаме и забравени имена от Украйна и Молдавия, изгубени сред войни, нови нежелани преселения и рано пресечени съдби по волята на чужди идеологии. Толкова повече литературната ни история трябва да постесни местата на автори, трайно настанени по конюнктурни причини в страниците ѝ, за да покани български писатели и от “румънско”, докрай определящи се като наши сънародници. Да роди идеята за антологии на най-блестящите имена. При това, колкото и странно да звучи някому – антологии по географски признак за диаспората ни в Европа, САЩ, Австралия, Латинска Америка. Временните икономически затруднения не извиняват нехайството на късата ни колективна памет, липсата на признателност и робуването пред произведения с едnodневен живот. Други творби, както се вижда, надживяват десетилетията. Нека проумеем това...

ЛИТЕРАТУРА

Чилингиров, Ст.: Какво е дал българинът на другите народи. С., 1938.

Капитанов, Хр.: Панайот Станчев-Черна. Един българин – румънски поет. С., 1941.

Пенаков, Ив.: Панайот Станчев-Черна. Един българин – голям румънски поет. печ. “Художник”, С., 1933.

Пенаков, Ив.: Българи от Бесарабия в румънската литература. // Завети, г. VI, 1937, с. 56–57.

Пенаков, Ив.: Панайот Станчев-Черна. Един българин – голям ромънски поет. С., 1933.